

## Шкул юбилей

## 125 сүл пелү сүлөпе

125 сүл сахал-ши вэл ө нумай? Пурнаһ аталанавне илес пулсан вара сахалах та мар иккен. Сәпата сырса сәр сухалакан асаттесем уй-хирте тәрмашатчәс. Паян вара компьютер өмөрә пуш пулса тачә. Вөрентү өсне илес пулсан та вәсәр-хәрсәр аталанәва туятпәр.

1882 сүлхи октябрь 5-мөшәнче Чикме уесчән 18 пухавә пулса иртнә. Пухавән постановленийәнчә сакан пек йөркесем пулнә: "...Мән Сәнтәр высәлқинчә земский училищине ұсас. Училище суртне тытса тәрас, сыхлас өсе ял обществин тивәсә тесе шутлас". Сәк постановлени пәр уйах сураран вая кәрет. Сапла вара пур документпа отчет сичне те 1882 сүлхи ноябрь 24-мөшәнчә шкул ұсалнә тесе паләртнә. Мән Сәнтәр высәлқинчә вәл вәхәтра 20-30 сын пураннә. Шкулта малтан икә класла вөрентү пулнә. 1903 сүлта шкул өсне хайне май сәнәлөх кәрет. Халә вара арсын ачасемле танах шкулта хәр ачасем те вулама, сырма вөрнеме пултарассә, вөсем валли те шкул ұсалат. 1905 сүлта унта 42 хәр ача 4 учитель вөрентә. Сав сүлсенчә Матвей Иванович Багров өслеме пулсат. Хәшпәр ватә сынсем ача халә те аста-вассә. Вәл шкулта 50 сүл тәрәшнә, Ленин орденне икә хут тивәснә.

1941 сүлта асла класри ачасенчән чылайашә вәрса хирне тухса каят. Вәрса пушсәне хунисен ячәсене шкул музейәнчи стәнд сине сырса хунә. Вөсенчән чылайашә вәрса пуланнипе танах сәрә кәнә. Вәрса сүлсәнчә шкул эвакуациленә сынсене йышәннә.

Вәрса вәсләннә май шкул коллективне учитель-фронтвиксем килсе хутшәнәсә. Вәрса пулнә Игорь Александрович Васильев, Алексей Кириллович Шорников, Семен Филиппович Карпов, Иван Осипович Соловьев сахал мар орденсемле медальсене тивәснә. Сәршив майәпен ура сине тама пулсат, йа хусаләхән аталанәвә те сисәнәт. Сәнә районә те малаллах туртнәт. Сәнә заводсем сәкләне сә. Кирпәч, сәт-су завочәсем, инкубаци станцийә өсе пушәнәсә. Шупашкарти пир тәртекән фабрикнн филиал вәс сәнәпа өслет. Электричество сүтипе хваттерсәнчә қасқи 12

сәхетчән уса қурассә. Шкул чүречисәнчән те сүтә сәм сәрлеченәх қуранат. Халә өнтә шкулта қасқи смена та пур, факультатив сәхәчәсем йөркеләнә. Коллективра сәмрәк педагогсем чылайән. Вөсем шкулта вөрентнипе танах художество пултарула хән ушкәнәсене сүрәсә, тәрләрән концерт программисене йөркеләсә. Учительсем ачасене вөрентекәнсем қана мар, ял халәхән культурина сүлләрәх шая сәклекәнсем те пулса тәрассә.

1981-1993 сүлсенчә Василий Алексеевич Верендеев математика учитель шкул директор пулса вай хурат. Пуриншән те вәл ыра тәсләх пулса тәрәт. Халәхәра ун йышисем пири: "Турә панә таланчә пур", - те сәсә. Мөнрен пусланнә-ха учитель өснә сәмрәкхә қамәлласи?

Өсә вара саплахәра пулнә. Арсын ача ирсәрән килтән тухса қайнә. Сәкә паллах ашә-амәшнә пәшәрхантарнә. Сәмрәкхә ас-тән сивәчлөхәпә пәләрнәскәр иккәмшә эрне шкулта вөрнеме сүрет иккен. Арсын ача ун чухне ултә сүлта пулнә. Сәвәнтан пусланнә та өнтә пелү тәнчине қамәлласи. Вөрентекән пулншән сивәчлөхәпә учитель пәр самантләх та үкәнмен.

Чән та учитель урок ертсе пыракан қана мар иккен. Вәл шкул суртне сәкленә сәре те, субботниксене те, агитаци өснә те, тәрлә олимпиадәсене те тата ытти чылай мөроприяти хутшәнәт. Унан вара қану күнә те сүкәсә. Ақә 1988 сүлхи февралән 16-мөшәнчә сәнә шкулнән пысәк уявә. Мән Сәнтәрә кәрсенәх қалмар қарап өвәр шкул сарәлса ларат. Чән-чән илем вәт! Кунтах вара спорт, актывай залсем, столовай, мастерской, теплица, гараж пур.

С.Я. Сапожникова вөрентү өсән ертүси пулса 16 өсләскәр, шкул пурнәсән аталанәвнә пысәк түпә хыват. Вөрентекәнсән ас-тән шайне үстерес тесе пәтәм условие йөркеләт. Вәл тәрәшнәх истори учительсәсем Чәваш тата Мари Республикисән Патшаләх архивсене ситсе тәрлә документсем пәлласа сәсә. Сәк утам вара питә вәхәтлә та вырәнлә пулнә, мөншән тесән архив фончәсемле маләшне пурте уса қурайманнине паләртнә. Шкул 1882 сүлхи ноябрь уйәхәнчә

уәлнине шәпах унти документсем сирәпләтнә-сәкә. Сапла шкул 115 сүл тултарнине халалпанә уяв пысәк шайра пулса иртрә. Сәк өсрә вара Светлана Яковлевна Сапожникова аста ертүсә тата йөркелүсә пулни яр ұсән паләрчә. Сәвна май шкулта музей йөркеләнчә. Уява республика шайәнчи паллә сынсем қилсе ситрәс. Вөсем вара пирән шкултан вөрәнсе тухнәскәрсем.

Шкул өсә-хәлә сүлтән-сүлө сәкленнә чылай өсрән қуранат. 2001 сүлта "Султаләкри шкул" республика шайәнчи конкурсра сәнтәрүсә пулчә. Тәпәр сүлхине "Чи лайәх хушма хусаләх" республикара ирттерекән конкурсра сәнтәрчә. "Султаләкри учитель" конкурсра вәсә сүл тәршәпәх шкул учительсәсем асталәх өнәпә паләрчәс, сәнтәрүсәсем пулчәс. Вөрентү өсәнчә сәнәлөхәсемле анлән уса қураншән, пысәк қатартусемпә паләрнәшән, вөрентекәнсәнчән чылайашә Рәсәей тата Чәваш Республика шайәнчи хавхаланусене тивәсәт. Кунта хушма вөрентү системи те анлән сарәләт, чылай вөрәнчән кружоксене сүрет. Шкул өснә тәпә хурса кунта республика шайәнчи семинарсән иртсәсә.

Халә шкулән Муркаш районән Сүрәсәр округәнчи ресурс центрә статус пур. "Вөрентү" наци проектә ирттерекән тәрлә программәсене активлә хутшәнәтпәр. Сәвна май пирән шкул сәнә йышши компьютер оборудованине тивәсрә. 2005 сүлта вара наци проект программилә киләшүллән сәнә автобус парнеләрәс. Ақә иртнә сүлта қана-ха шкулта физика, хими, информатика, ют чәблә, мастерской кабинетсене күрсә қилчәс. Вөсене пурне те сәнә йышши оборудованипе пуянлатнә. 390 вөрәнчән валли икә компьютер класә йөркеләнә. 30 компьютерне Интернетпа сыхәнтарнә. Вөрентү сферинчи тәрлә услугәсемпә тивәстерме шкулән ятарлә лицензия пур. Кунта ятарлә курсем те йөркеләнә. Вөрентү өсәнчи сәкә тата ытти сәнәлөхән витәмә вөрәнчәнсемпә вөрентекәнсем тивәснә ситән-өвәсәнчән аван қуранат, вөсем вара сахал мар.

Е. ГУНИНА.

## Сывләха упралла

## Ытларах пурнас тесен, пирус ан турт

Ачасем ситәннисәнчән тәсләх илнине пирәнчән кашних лайәк пәлет. Сәв шутран яләх пуләсене те. Илер-ха пирус туртниних. Сүл ситмен сәмрәксем пирус туртнини ситәнсе ситнә сыннан палли тесе шутлассә. Аслисем туртассә-сәкә. Районти тәпә больницән наркологә Л.М. Иванов паләртнә тәрәх, ситәннисем туртма пәрахайманнипе туртассә. Ситменнине, туртма пәрахма та сәмәл мар. Сәвән пәхәх ситәннисәнчән те туртәх те пирус туртнини ситән ситчән пәлсәх қаймассә. Сәвәнпа та шәпах сәк тема сичнә чарәнчә хамәр қаләсүра Лариса Меркурьевна.

— Пирус тәтәмә апат тутине чакарат, сисәм-туйәма пәчәклетет, сәмсана, пыра, пыр шәтәкнә, үпкәне сиен күрет. Сапла вара сывлахан органәсем сиенленнипе сын час-час үсәрме пулсат. Ку сәс те мар, никотин юна лекнипе чәре, пуш мими, апат хуранә сиенленет.

Пирус тәтәмә юнашар пурәнәкәнсемле тәракансем те сәтассә. Сәвәнпа та пирус тәтәмә вөсене те туртқан сынран қая мар сиен күрет, сәв тәтәмә сәтәкансән те халә сәс асәнә палләсем сирәпләсәсә. Пирус тәтәмә тумтир, сүс, үт сичнә юлат.

Сәкна паләртмалла, туртнә кашни пирус сыннан пурнәсән 15 минут чухлә кәскетет. Туртқансем час-час сывлахан органәсем, чәрепе юн тымарәсән чирәпә чирләсә. Сәвән сәвән пәхәх, туртман сынсемпә танлаштарсән, миокард инфаркчәпә 2 хут ытла чирләсә. Атеросклероз та вөсән чылай маларах аталанма пулсат. Үпкә чирәпә вөсем 5 хут ытларах виләсә. Пирус туртқансән сәвәр аш-чиккин, пыр, қарланкә, үпкә қаркәпә чирләсә хәрушләх питә пысәк.

— Пирус туртма пәрахайман туйәм часах сирәпләт-и?

— Организм чи малтанәх никотина хирәс тәрәт. Сәвәнпа та пәррәмәш хут туртсан, хәсас қилет, пуш сәвәрнәт, сәвәрта лайәх мар туйәм сисәнәт, вай пәлет. Пәчәккән организмән хутләх чакса пырат. Сапла майпа сын хай сисмесәрәх туртмасәр тама

пултараймаст. Сәк сиенлә йәлана пәрисем султалақра хәнәхәсә. Тәпәрисем темисә султа. Сәк тапхәрта сын ытларах туртма пулсат, туртас вәхәчә те вәрәмләнсах пырат. Юлашкәнчән никотин "айне" пулсат.

— Туртма пәрахма сәмәлхә мар пул?

— Час-час туртман, сахал туртнисем сәмәлрах пәрахәсәсә туртма. Кунта сыннан хайән туртма пәрахәсә қамәл пурри те пысәк пәлтерәшлә. Туртма пәрахәсән қаланә тәрәх, туртни вөсем малтан шутланипе пәр қилмәст: пирус туртни қичемлөхе те сиреймәст, яләх қамәла та лайәхлатмаст тата ытти те.

— Сәк сиенлә йәлана сәкнассәнчән мәнлә сыхланмалла? Мәнлә сәнү панә пуләттәр сәмрәксене?

— Пирус туртни пирән обществәра анлә сарәлнә пуләм. Сәвәнпа та сәмрәксем сәкна чәннипәх те ку сапла пулмалла пуләм, сиенсәр пуләм тесе шутлассә. Сәвәнпа сәкна қаласа хәварас қилет. Пирус туртқансәнчән тәсләх илмәлле мар, организмә сиен күрәкәнсәнчән мар. Сына йәвәрләхәра пулшәкан, ыра сәнүсем паракәнсем чән-чән авторитетлә сынсем пулса тәрассә. Сәвә пурнәсә йөркиле пурәнәкәнсем. Ақә қамсәнчән тәсләх илмәллә сәмрәксән. Пирән хамәр сывләхә хәкма пәлмәлле. Пирус туртма сәнәксәнчән "сүк, қирлә мар" теме вай ситәрмәлле. Алла пирус илмәлле мар.

Л. ТУКТИНА қаласнә.

## Налук ыйтәвөсемпә

Налук парәмәсене вәхәтра түлессине йөркәлемән организаци ертүсисем тәләшпә район прокуратурин сирәп йөркәпә өслеме тивет. Сәвна май предприяти ертүсине е тәп бухгалтерә официаллә майпа асәрхаттармалла пулса тухат. Сәкән хысәсән вара вөсән налук түлес парәм тәләшпә татәклә утам туни пири район прокуратурине пәр уйах хушшинчә сырса пәлтермәлле. Ертүсән кун пек чухнә яваплә должносисене асәрхаттарма тивет.

Район прокурорсән сакунлә ыйтәвөсене тивәсәрмен өсәнсене Рәсәей Федерацийән КоАПтән 17.7 статийә явап тыттармалла пулсат. Ақә Ленин ячәпә хисәпләкән хусаләх ертүси, "Ручей" ООО ертүси тата К. Иванов ячәпә хисәпләкән хусаләх тәп бухгалтерә сәк серпене лекмә йәкәрчәс те өнтә.

Д. ВИКТОРОВ, прокурор аслә пулшәканә.

## Пәлтерүсем. Объявления

**Огромный выбор**  
**Кредит без переплаты**  
**Бесплатная доставка**  
**Бесплатная гарантия**

**Лидер**

ЖК-мониторы от 4000 руб.  
Телевизоры диагональю 72 см от 7900 руб.  
Системные блоки от 8000 руб.  
Домашние холодильники от 7000 руб.  
Стиральные машины автомат от 6000 руб.  
Домашний кинотеатр от 2000 руб.  
Мотоблоки от 19900 руб.  
Чайники от 100 руб.  
Мобильные телефоны от 1000 руб.

с. Моргауши, ул. 50 лет Октября, д. 4. Вход со стороны Универмага. Тел.: 2-13-80.

Хәрлә тата хура тынашқасем сүтәтпәр. Иккәшә те январь уйәхәнчә пәруламалла. Шаптак Муркаш ялә. Тел.: 2-25-23.

КАНДИДАТ МЕДИЦИНСКИХ НАУК СЕРГЕЕВ М.П. Избавление от вредных привычек, пристрастие к алкоголю, курение, азартные игры. Тел.: 37-33-29. 1-3.

Март уйәхәнчә пәруламалла хәрлә тына сүтәтпәр. Тел.: 2-16-19, 8-927-865-21-22.

Пәр е икә прицеп навус сүтәтәп. Хәвәрән тракторпа пымалла. Адресә: Пәсәрман ялә, Федоров Н.А. Тел.: 60-1-67.

УВАЖАЕМЫЕ ЖИТЕЛИ МОРГАУШКОГО РАЙОНА! КПКГ «Агрокредит» ждет вас по новому адресу: с. Моргауши, ул. 50 лет Октября, д. 4. Тел.: 2-18-13. 3-10.

КПКГ «Агрокредит» выдает займы, принимает сбережения. Адрес: с. Моргауши, ул. 50 лет Октября, д. 4 (здание Дома быта). Телефон: 2-18-13. 9-10.

Балконные рамы - 950 рублей кв. м.  
Оконные блоки - от 2950 рублей кв. м.  
Евроокна - от 4950 рублей кв. м.  
Тел.: 8-905-343-11-70. 3-3.

Март уйәхәнчә пилләкәмшә пәруламалла хура-шурә тәслә өне сүтәтәп. Тел.: 8-960-300-91-31. 2-3.

Куплю старинные монеты. Дорого. Село Тораево. Тел.: 8-910-388-01-61. 2-2.

Просим дать опровержение, ранее опубликованных сведений, в отношении Чебенова Р.Х., не являющегося индивидуальным предпринимателем и не имеющего задолженности по налогам. МИФНС № 6.

**ВЫСТАВКА-ПРОДАЖА «МИР ПОЛЕЗНЫХ ТОВАРОВ»**  
26 ноября с 9-30 до 10-30 в РДК  
Слуховые аппараты - 10 моделей  
Заушные, карманные от 1800 руб. до 7500 руб.  
Отпугиватели грызунов  
Навсегда избавят ваш дом от крыс, мышей  
Принимаем заказы почтой  
г. Ижевск, 426023, а/я 5551, тел.: 8-922-503-63-15.  
Товар сертифицирован, св-во 305183220300021.

ЗАО МСО «Моргаушская» требуются: электрик, электрогазосварщик, рабочие строительных специальностей. Оплата достойная и своевременная.

Реализуем цемент, песок строительный, раствор, бетон, керамзитобетонные блоки. Предоставляем транспортные услуги.  
Адрес: Моргаушский район, д. Юнгапоси, ул. Ягодная, д. 21. Тел.: 32-2-23, 2-21-29. 1-3.

Требуются повар и подсобный рабочий. Обращаться по тел.: 8-960-308-64-34. 2-2.

**ЗАКУПАЕМ ПО ДОРОГИМ ЦЕНАМ:**  
- упитанных быков, телок, коров в живом виде;  
Тел.: 60-6-62, 8-960-305-15-97. Герман. 2-3.

Управление Пенсионного фонда РФ в Моргаушском районе сообщает, что 27 ноября 2007 года состоится выездной прием граждан ответственными работниками Отделения ПФР по Чувашской Республике:

- заместителем управляющего отделения Дроздовой Татьяной Игоревной;  
- начальником отдела по работе с обращением граждан Петровой Инной Михайловной;  
- начальником отдела организации выплаты пенсий Ефимовой Инной Николаевной.

По всем интересующим вопросам просим записаться на прием заранее в Управление ПФР (ул. 50 лет Октября, д. 23а), а также по тел.: 2-21-91, 2-18-91, 2-19-80.

Прием граждан начинается с 9 часов 30 минут.

Администрация Моргаушского района сообщает о наличии свободного земельного участка к распределению на правах аренды земельный участок, для организации сельскохозяйственного рынка, из категории «земли сельскохозяйственного назначения», без права строительства на нем, с кадастровым номером 21:17:09 10 01:0083, местоположение: участок находится примерно в 100 м по направлению на юго-восток от ориентира жилой дом, расположенного за пределами участка, адрес ориентира: Чувашская Республика, Моргаушский район, Москакасинское сельское поселение, д. Сидукасы, ул. Сидуковская, д. 38а, площадью 9911 кв. м. Заявления от граждан принимаются в течении месяца со дня выхода настоящей публикации по адресу: 429530, село Моргауши, улица Мира, дом 6 (здание администрации), кабинеты №№ 312 и 317, с 8-00 час. до 17-00 час. ежедневно, кроме выходных дней. Телефон для справок: 2-12-66.

Кашмашра пурәннә, «Свобода» хусаләхәра нумай сүл өсләнә Иван Димитриевич ДИМИТРИЕВ нумай вәхәт чирләнә хысәсән вилсе қайнә пири тәванәсемпә күршисем тарәннән хурланса пәлтерәсә.

ГУП ЧР «Моргаушский издательский дом»  
Моргаушская районная газета  
"СЭНТЕРУ ЯЛАВЕ"

УЧРЕДИТЕЛИ:  
Министерство культуры, по делам национальностей, информационной политики и архивного дела Чувашской Республики.  
Государственное унитарное предприятие Чувашской Республики «Моргаушский издательский дом».

Директор-главный редактор  
А.И. ТИХОНОВ.

АДРЕС: 429530, Чувашская Республика, село Моргауши, улица Мира, дом 9.  
ТЕЛЕФОНЫ: директор-главный редактор - 2-11-36, заместитель главного редактора - 2-12-82, бухгалтерия - 2-11-35, отделы: общественно-политической жизни, социальной жизни - 2-12-82, сельского хозяйства - 2-11-38.  
E-mail: morpress@cbx.ru

Газета зарегистрирована управлением Федеральной службы по надзору за соблюдением законодательства в сфере массовых коммуникаций и охране культурного наследия по Приволжскому федеральному округу. Свидетельство о регистрации СМИ ПИ № ФС 18-2329 от 15 августа 2005 года.

Газета выходит на чувашском языке по средам, субботам.  
Печать офсетная, объем 2,0 п. листа. Тираж 3805.  
Материалы на правах рекламы публикуются под знаком Р или рубрикой «Аталану сәлөпә».  
Время подписания в печать в 17 час. 20 мин., подписано - в 17 час. 23.11.2007 г.  
Заказ  
Дежурный по номеру ИЛЛАРИОНОВА Р.А.  
ИНДЕКС ИЗДАНИЯ: 54822.